

Het Facultatief Protocol bij het VN-Vrouwenverdrag

klagen over vrouwendiscriminatie

Fleur van Leeuwen

Clara Wichmann Instituut

Het Clara Wichmann Instituut is sinds 1987 het expertisecentrum voor vrouw en recht. Alle activiteiten van het instituut zijn erop gericht om de rechtspositie van vrouwen te verbeteren door de rechtsontwikkeling en rechtspraktijk te beïnvloeden. De activiteiten liggen onder meer op het terrein van de beleidsbeïnvloeding, advisering, het ontsluiten van literatuur en jurisprudentie en deskundigheidsbevordering.

Deze uitgave kwam tot stand met financiële steun van de Directie Coördinatie Emancipatiebeleid van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Het Facultatief Protocol bij het VN-Vrouwenverdrag : klagen over vrouwendiscriminatie /
mr. F.C. van Leeuwen. - Amsterdam: Clara Wichmann Instituut

© 2004 Clara Wichmann Instituut

Omslag-ontwerp: Fenna Westerdiep
Drukwerk: Print Partners Ipskamp, Enschede

Behoudens uitzondering door de wet gesteld mag zonder schriftelijke toestemming van de rechthebbende(n) op het auteursrecht (c.q. de uitgever), door de rechthebbende(n) gemachtigd namens hem (hen/haar op te treden), niets uit deze uitgave worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, hetgeen ook van toepassing is op de gehele of gedeeltelijke bewerking.

ISBN 90-

INHOUDSOPGAVE

<u>VOORWOORD.....</u>	<u>7</u>
<u>1. INLEIDING.....</u>	<u>9</u>
<u>2. HET VN-VROUWENVERDRAG EN HET FACULTATIEF PROTOCOL.....</u>	<u>11</u>
<u>3. DE PROCEDURES VAN HET FACULTATIEF PROTOCOL.....</u>	<u>15</u>
<u>BIJLAGE I: TEKST FACULTATIEF PROTOCOL.....</u>	<u>26</u>
<u>BIJLAGE II: HUISHOUELIJK REGLEMENT CEDAW-COMITE.....</u>	<u>32</u>
<u>BIJLAGE III: RICHTLIJNEN 1CEDAW-COMITÉ.....</u>	<u>43</u>
<u>BIJLAGE IV: LITERATUUR .....</u>	<u>46</u>
<u>Het Clara Wichmann Instituut.....</u>	<u>48</u>

VOORWOORD

Deze brochure over het Facultatief Protocol is de laatste in een reeks publicaties van het Clara Wichmann Instituut over en rond het VN-Vrouwenverdrag. Het is een mooie afsluiting van de reeks. De procedures die met het Facultatief Protocol worden geopend, het individueel klacht-recht en de onderzoeksprocedure, vormen het sluitstuk van de verdragsrechtelijke bescherming van mensenrechten. Deze procedures maken het mogelijk schendingen van de verdragsverplichtingen op internationaal niveau aan de kaak te stellen. Met het facultatief protocol, en met de zoals die in deze brochure wordt gegeven, kan een ieder zelf aan de slag met het Vrouwenverdrag.

Deze brochure is ook een noodgedwongen afronding van de reeks, en een noodgedwongen laatste bijdrage van het Clara Wichmann Instituut aan de implementatie van het VN-Vrouwenverdrag in Nederland. Het Ministerie van Justitie heeft besloten de subsidie van het Clara Wichmann Instituut te beëindigen, waardoor het instituut gedwongen is per 1 oktober 2004 de deuren te sluiten.

We zijn blij dat we deze brochure nog hebben kunnen uitbrengen, en hopen van harte dat individuele vrouwen, groepen vrouwen, belangenorganisaties en juristen onze inzet op het VN-Vrouwenverdrag voortzetten, en met behulp van onder meer deze brochure het verdrag tot een levend instrument in onze rechtsorde weten te maken.

Het Vrouwenverdrag zelf heeft veel te bieden, maak er gebruik van!

De tekst voor deze brochure is geschreven door Fleur van Leeuwen, die hiervoor op project-basis bij het Clara Wichmann Instituut werkzaam was. Zij heeft zich met grote inzet van haar taak gekweten. Zij heeft daarbij dankbaar gebruik gemaakt van de deskundige inbreng van de medewerkers van het Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten van de Universiteit van Utrecht, en wil met name Ineke Boerefijn, Rolanda Oostland en Cees Flinterman van harte bedanken. De concepttekst is daarnaast gelezen en van deskundig commentaar voorzien door Hellen Felter (Tiye International) en Govert-Jan Knotter (advocaat). Ook Aleidus Woltjer en Bram Trouwborst hebben een nuttige inbreng gehad, respectievelijk op inhoudelijk en taalkundig gebied.

De Directie Coördinatie Emancipatiebeleid van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft deze publicatie financieel mogelijk gemaakt.

Amsterdam, maart 2004

Margreet de Boer

directeur Clara Wichmann Instituut

1. INLEIDING

Op 22 augustus 2002 trad in Nederland het Facultatief Protocol bij het VN-Vrouwenverdrag¹ ('Facultatief Protocol') in werking. Deze brochure is bedoeld voor iedereen die meer wil weten over de mogelijkheden die het Facultatief Protocol kan bieden aan personen die op grond van hun vrouwelijke geslacht door de Nederlandse overheid zijn gediscrimineerd.

De Nederlandse staat is sinds 1991 gebonden aan de bepalingen van het VN-Vrouwenverdrag². Het VN-Vrouwenverdrag legt de Nederlandse overheid bepaalde verplichtingen op met betrekking tot het uitbannen van discriminatie van vrouwen. De Nederlandse overheid is verplicht om zowel directe als indirecte discriminatie uit te bannen. Er is een comité, het CEDAW-Comité, dat toezicht houdt op de naleving van deze verplichtingen.

Tot voor kort had het CEDAW-Comité alleen de mogelijkheid om middels vierjaarlijkse statenrapportages toezicht te houden. Dit houdt in dat staten die partij zijn bij het VN-Vrouwenverdrag (zoals Nederland) eens in de vier jaar een rapport bij het CEDAW-Comité indienen over de wijze waarop zij aan hun verplichtingen onder het VN-Vrouwenverdrag hebben voldaan³. De statenrapportages worden door het CEDAW-Comité besproken en van aanbevelingen ('concluding observations') voorzien.

Het Facultatief Protocol breidt de toezichtmogelijkheden fors uit en geeft het CEDAW-Comité de kans een beter beeld te krijgen van de situatie in de verdragsstaten. In het Facultatief Protocol zijn twee procedures opgenomen: de klachtprocedure en de onderzoeksprocedure. Beide procedures kunnen kosteloos door individuen en in bepaalde gevallen door belangenorganisaties worden ingeroepen⁴. Het Facultatief Protocol biedt hen de mogelijkheid om Nederlandse regelgeving en beleid door een internationaal orgaan te laten toetsen aan een het VN-Vrouwenverdrag. Hoewel internationaal procederen niet eenvoudig is en een lange adem vergt, leert de ervaring met andere mensenrechtenprocedures dat het met name op principiële punten zeker zinvol kan zijn. Uitspraken van internationale rechters of comités zijn meermalen reden geweest voor aanpassing van regelgeving en beleid in Nederland⁵. Deze brochure geeft aan individuen en belangenorganisaties de basisinformatie die nodig is om te kunnen beoorde-

---

¹ Verdrag inzake de Uitbanning van alle Vormen van Discriminatie van Vrouwen, New York, 18 December 1979.

² In 1991 trad het VN-Vrouwenverdrag in Nederland in werking.

³ In artikel 18 van het VN-Vrouwenverdrag is neergelegd dat staten die partij zijn bij het verdrag iedere vier jaar een rapport aan het CEDAW-Comité dienen te overleggen betreffende de maatregelen die zij hebben genomen om aan hun verplichtingen onder het VN-Vrouwenverdrag te voldoen..

⁴ Er zijn geen kosten verbonden aan het indienen van een klacht onder de klachtprocedure, of aan het aanleveren van betrouwbare informatie in de onderzoeksprocedure. Indien er echter door de klager vertalers, advocaten ed. worden ingehuurd, zal de klager zelf voor financiering hiervan moeten zorgen.

⁵ Dit was bijvoorbeeld het geval naar aanleiding van de "Bentham-zaak" (Europees Hof voor de Rechten van de Mens, Bentham v. The Netherlands, Appl. No. 8848/80, 23/10/1985); de "Kostovski-zaak" (Europees Hof voor de Rechten van de Mens, Kostovski v. The Netherlands, Appl. No. 11454/85, 20/11/1989); en de zaak L.K. voor het Comité tegen Rassendiscriminatie (Comité tegen Rassendiscriminatie, zaak 004/1991).

len of het zinvol is hun zaak aan het CEDAW-Comité voor te leggen en beschrijft hoe de procedure in zijn werk gaat.

In paragraaf 2.1 zal eerst kort het een en ander worden verteld over het VN-Vrouwenverdrag. In paragraaf 2.2 volgt een beschrijving van het Facultatief Protocol en in paragraaf 3 worden de procedures die in het Facultatief Protocol zijn neergelegd uitgebreid besproken. Als bijlage bij deze brochure zijn de tekst van het VN-Vrouwenverdrag, de tekst van het Facultatief Protocol, de zogenaamde ‘guidelines’ voor het indienen van een klacht en een checklist met ontvankelijkheidseisen opgenomen.

Het Facultatief Protocol is een nieuw instrument. Het CEDAW-Comité heeft daarom nog niet de mogelijkheid gehad om procedures en jurisprudentie te ontwikkelen. De invulling die in deze brochure aan diverse begrippen wordt gegeven is gebaseerd op uitspraken van andere mensenrechtencomités. Het is echter niet gezegd (maar wel waarschijnlijk) dat het CEDAW-Comité een zelfde invulling aan deze begrippen zal geven. Dit geldt eveneens voor de voorbeelden die in deze brochure zijn gebruikt. Deze zijn fictief en slechts bedoeld om juridische begrippen te verduidelijken. Het is niet de bedoeling om hiermee verwachtingen te scheppen omtrent mogelijke einduitspraken van het CEDAW-Comité.

Het Facultatief Protocol biedt ‘slachtoffers’ de mogelijkheid nationale discriminerende praktijken op internationaal niveau aan de orde te stellen. Het geeft tevens het CEDAW-Comité de kans om een beter zicht te krijgen op de naleving van het VN-Vrouwenverdrag door Verdragsstaten. Dit is echter alleen mogelijk met het initiatief van individuen en organisaties. Het CEDAW-Comité is afhankelijk van de klachten en rapporten die door hen worden opgestuurd.

Ervaring met uitspraken van andere mensenrechtencomités wijst uit dat de Nederlandse overheid deze zeer serieus neemt. Indien de Nederlandse overheid rechten van personen onder het Vrouwenverdrag schendt, is het zeer de moeite waard kosteloos een klacht in te dienen. Let hierbij wel op het feit dat de klacht betrekking moet hebben op een schending van rechten onder het VN-Vrouwenverdrag en dus moet gaan over discriminatie op grond van het vrouwelijk geslacht.

2. HET VN-VROUWENVERDRAG EN HET FACULTATIEF PROTOCOL

1

2.1 Het VN-Vrouwenverdrag

In 1979 aanvaardde de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties het VN-Vrouwenverdrag met het doel de bestaande discriminatie van vrouwen uit te bannen. De mensenrechtenverdragen van de Verenigde Naties, die rechten en vrijheden voor iedereen garanderen - ongeacht of men man of vrouw is - konden de schendingen van de mensenrechten van vrouwen niet de aandacht of de prioriteit geven die zij verdienden. Over het algemeen zijn vrouwen vaker het slachtoffer van mensenrechtenschendingen. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan vrouwenhandel en verkrachting in tijden van oorlog, maar ook aan huiselijk geweld of het uitsluitend met toestemming van man of vader verkrijgen van bepaalde rechten. Omdat het duidelijk was dat de bestaande mensenrechtenverdragen niet voldoende bescherming boden tegen schendingen van mensenrechten van vrouwen, nam de Commissie inzake de Positie van Vrouwen van de Verenigde Naties het initiatief tot het opstellen van een vrouwenverdrag. In Nederland trad het VN-Vrouwenverdrag in 1991 zonder enige voorbehouden in werking.

Het VN-Vrouwenverdrag is een bijzonder verdrag: het gaat alleen over discriminatie van vrouwen en niet over discriminatie naar geslacht. Artikel 1 geeft een ruime definitie van ‘discriminatie’ van vrouwen. Onder ‘discriminatie van vrouwen’ wordt elke vorm van onderscheid, uitsluiting of beperking op grond van geslacht verstaan, die tot gevolg of tot doel heeft de erkenning, het genot of de uitoefening door vrouwen van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden op politiek, economisch, sociaal of cultureel gebied, op het terrein van de burgerrechten of welk ander gebied dan ook aan te tasten of teniet te doen. Het VN-Vrouwenverdrag strekt zich dus uit over alle terreinen van het maatschappelijke leven en bestrijkt naast politieke en burgerrechten ook economische, sociale en culturele rechten. Het richt zich bovendien op de uitbanning van discriminatie in zowel de publieke- als in de privé-sfeer. Daarin verschilt het dan ook van bijvoorbeeld het Internationaal Verdrag inzake de Uitbanning van alle Vormen van Rassendiscriminatie (1965), dat zich alleen toelegt op discriminatie naar ras in de publieke sfeer. Het VN-Vrouwenverdrag richt zich op zowel het uitbannen van directe als van indirecte discriminatie. Zo mag een wettelijke regel vrouwen niet uitsluiten van het onderwijssysteem, maar mag deze uitsluiting ook niet het indirecte gevolg zijn van een in beginsel seksneutrale regeling.

Op basis van de tekst van het VN-Vrouwenverdrag heeft de Commissie Groenman⁶ drie subdoelstellingen van het VN-Vrouwenverdrag geformuleerd⁷:

* Volledige gelijkheid voor de wet en in het openbaar bestuur. Dit houdt in een verbod van di-

---

⁶ Commissie voor de eerste nationale rapportage over de implementatie in Nederland van het VN-Vrouwenverdrag, genoemd naar de voorzitter, drs. Louise Groenman.

⁷ Formulering overgenomen uit: Margreet de Boer, *VN-Vrouwenverdrag – een praktische gids voor belangenorganisaties*, Clara Wichmann Instituut: Amsterdam 2003, p. 19.

recte en indirecte discriminatie door de overheid. Bij het bewerkstelligen van de gelijkheid mag er geen positieverslechtering plaatsvinden ('even slecht is ook gelijk' oftewel 'leveling down' is dus verboden). Daarentegen zijn tijdelijke maatregelen van positieve actie geoorloofd.

* Positieverbetering van vrouwen. Dit impliceert de plicht tot het verbieden en bestrijden van alle vormen van discriminatie in de samenleving en de plicht tot het stimuleren van noodzakelijke en gewenste ontwikkelingen.

* Bestrijding van de dominante gender-ideologie.

Artikel 2 van het VN-Vrouwenverdrag maakt duidelijk dat het in eerste instantie toeziet op direct overheidshandelen en nalaten. Maar daarnaast is de overheid ook gehouden alle passende maatregelen te nemen om discriminatie van vrouwen door personen, organisaties of ondernemingen uit te bannen. Van de overheid wordt verwacht dat zij een actief beleid voert en daarnaast grote zorgvuldigheid betracht bij keuzes rond regelgeving en beleid.

In de artikelen 6 tot en met 16 wordt een aantal specifieke terreinen aangegeven waarop de verdragsstaten passende maatregelen moeten nemen. Het gaat dan om de bestrijding van vrouwenhandel en de uitbuiting van prostituees (art.6), deelname aan het politieke en maatschappelijke leven (art. 7), de internationale vertegenwoordiging van landen (art. 8), het recht op nationaliteit (art. 9), toegang tot en deelname aan onderwijs en educatie (art. 10), gelijke rechten op werk en gelijke beloning (art. 11), gezondheidszorg (art. 12), deelname aan het economisch en maatschappelijk leven (art. 13), bijzondere aandacht voor vrouwen op het platteland (art. 14), gelijkheid voor de wet (art. 15) en gelijkheid in huwelijk en familierelaties (art. 16). Het VN-Vrouwenverdrag besteedt geen specifieke aandacht aan geweld tegen vrouwen. Het CEDAW-Comité heeft echter in een Algemene Aanbeveling aangegeven dat geweld tegen vrouwen een ernstige aantasting van de mensenrechten van vrouwen is en dat dit onder artikel 1 van het VN-Vrouwenverdrag moet worden begrepen⁸, omdat het een vorm is van discriminatie die vrouwen beperkt in de uitoefening van hun mensenrechten⁹.

In artikel 18 van het VN-Vrouwenverdrag is een toezichtsmechanisme voor het CEDAW-Comité opgenomen. Het artikel stelt dat verdragsstaten verplicht zijn een rapport te overleggen aan de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties betreffende de wetgevende, rechterlijke, bestuurlijke of andere maatregelen, die zij hebben genomen ter uitvoering van de bepalingen van het VN-Vrouwenverdrag en met betrekking tot de in dit opzicht geboekte vooruitgang. Dit zogenaamde Statenrapport dient tenminste eenmaal in de vier jaar te worden ingediend en verder wanneer het CEDAW-Comité dit verzoekt. Het CEDAW-Comité gaat op grond van dit rapport een constructieve dialoog aan met de betrokken regeringsdelegatie. In deze dialoog kan het Comité gevoed worden door zogenaamde 'schaduwrapportages'. 'Schaduwrapportages' zijn verslagen van niet-gouvernementele organisaties met commentaren op regelgeving en beleid van de overheid in het kader van het VN-Vrouwenverdrag.¹⁰ Naar aanleiding van de beoordeling van de rapportages geeft het CEDAW-Comité de regering aanbevelingen en concre-

---

⁸ CEDAW-Comité, Algemene Aanbeveling Nr. 19 (Violence against Women), UN Doc. A/47/38, para. 6.

⁹ Margreet de Boer, *VN-Vrouwenverdrag – een praktische gids voor belangenorganisaties*, Clara Wichmann Instituut: Amsterdam 2003, p. 9.

¹⁰ In het verleden zijn er Nederlandse schaduwrapportages opgesteld door het Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten (NJCM) en door E-Quality voor de Nederlandse vrouwenorganisaties; zie voor meer informatie over het indienen van schaduwrapportages onder meer [//iwwraw.igc.org/](http://iwwraw.igc.org/).

te suggesties mee. Vervolgens wordt in een volgende sessie bekeken in hoeverre de staat de suggesties en aanbevelingen heeft uitgevoerd. Middels deze Statenrapporten en schaduwrapporten kan het Comité toezicht houden op de naleving van het VN-Vrouwenverdrag door verdragsstaten¹¹.

2.2 Het Facultatief Protocol

In December 2000 trad het Facultatief Protocol bij het VN-Vrouwenverdrag in werking. Het Facultatief Protocol geeft het CEDAW-Comité de mogelijkheid om naast de in het VN-Vrouwenverdrag neergelegde rapportageprocedure, ook middels een klacht- en onderzoeksprocedure toe te zien op de naleving van het VN-Vrouwenverdrag door verdragsstaten. Het Facultatief Protocol trad in Nederland op 22 augustus 2002 in werking. Sinds die datum is het mogelijk om een klacht in te dienen bij het Comité over een schending die na deze datum door de overheid is begaan, of die na deze datum voortduurde en die betrekking heeft op discriminatie van vrouwen¹². Deze rechten kunnen zowel door een handelen als een nalaten van de Nederlandse overheid zijn geschonden. En kunnen zowel op directe als op indirecte discriminatie van vrouwen betrekking hebben. Klachten kunnen worden ingediend door de slachtoffers van de schendingen of door hun vertegenwoordigers; bijvoorbeeld advocaten of belangenorganisaties. Indien de klacht voor bestudering ontvankelijk is, zal het CEDAW-Comité onderzoeken of de Nederlandse overheid zich niet aan zijn verplichtingen onder het VN-Vrouwenverdrag heeft gehouden en de rechten van het 'slachtoffer' voortvloeiend uit het VN-Vrouwenverdrag heeft geschonden. Na de bestudering zal het CEDAW-Comité komen met een einduitspraak, welke niet zomaar door de Nederlandse overheid terzijde kan worden geschoven.

Indien er niet alleen sprake is van een enkele schending, maar van ernstige of systematische schendingen, biedt het Facultatief Protocol nog een tweede mogelijkheid voor het CEDAW-Comité om de naleving van het VN-Vrouwenverdrag door verdragsstaten te toetsen¹³. In artikel 8 (1) van het Facultatief Protocol is neergelegd, dat indien het CEDAW-Comité betrouwbare informatie ontvangt die duidt op ernstige of systematische schendingen van het VN-Vrouwenverdrag door een Staat die partij is bij het Verdrag (en het Facultatief Protocol)¹⁴, het CEDAW-Comité bevoegd is hiernaar een onderzoek in te stellen. Het CEDAW-Comité kan deze betrouwbare informatie uit diverse bronnen ontvangen. Zo kan het bijvoorbeeld klachten ontvangen van Amnesty International of Human Rights Watch, maar ook van kleine en/of nationale niet-gouvernementele organisaties.

---

¹¹ Voor meer informatie over het VN-Vrouwenverdrag verwijs ik naar: Marijke Kruizinga; *VN-Vrouwenverdrag – een geannoteerde bibliografie*, Clara Wichmann Instituut: Amsterdam 2002; Margreet de Boer, *VN-Vrouwenverdrag – een praktische gids voor belangenorganisaties*, Clara Wichmann Instituut: Amsterdam 2003; Winde Evenhuis en Esther van Dijk, *Met recht een vrouw – Het VN-Vrouwenverdrag toegelicht*, Humanistisch Overleg Mensenrechten: Utrecht 2001.

¹² Zie artt. 1 – 7 van het Facultatief Protocol.

¹³ Zie artt. 8 – 10 van het Facultatief Protocol.

¹⁴ In artikel 10 van het Facultatief Protocol is een opt-out clause opgenomen. Op grond van deze clause kunnen Staten die partij zijn, bij de ondertekening, ratificatie of toetreding tot het Protocol, aangeven dat het CEDAW-Comité niet bevoegd is een onderzoek in te stellen. Nederland heeft van deze clause geen gebruik gemaakt en kan dat in een later stadium ook niet meer doen.

In tegenstelling tot de rapportageprocedure die is neergelegd in artikel 18 van het VN-Vrouwenverdrag en die automatisch iedere 4 jaar in gang wordt gezet, worden de klacht- en onderzoeksprocedures van het Facultatief Protocol geïnitieerd door belanghebbenden; bijvoorbeeld door individuen of belangenorganisaties. Deze belanghebbenden dienen informatie over schendingen van het VN-Vrouwenverdrag aan te leveren alvorens het CEDAW-Comité tot actie kan overgaan.

3. DE PROCEDURES VAN HET FACULTATIEF PROTOCOL

3.1 De klachtprocedure

Sinds 22 augustus 2002 is het mogelijk om een klacht¹⁵ in te dienen tegen de Nederlandse Staat, als zij na deze datum de rechten van een individu onder het VN-Vrouwenverdrag heeft geschonden, of als een schending van deze rechten voortduurde na deze datum¹⁶. Klachten kunnen worden ingediend door de slachtoffers van de schendingen of door hun vertegenwoordigers, bijvoorbeeld advocaten of belangenorganisaties. In deze paragraaf zullen de verschillende fases van de klachtprocedure worden besproken. De procedure begint met het indienen van de klacht bij het Secretariaat van de Verenigde Naties. Deze zal de klacht vervolgens doorspelen naar het CEDAW-Comité¹⁷. Het CEDAW-Comité zal in de eerste fase onderzoeken of de klacht ontvankelijk is voor bestudering. Dit is het geval als de klacht aan alle ontvankelijkheidseisen voldoet die in paragraaf 3.1.2 worden besproken. Als het CEDAW-Comité de klacht ontvankelijk verklaart zal het overgaan tot bestudering van de zaak ten gronde en zal het hierna komen met een einduitspraak (een zogenaamde ‘zienswijze’), welke eventueel wordt vergezeld van aanbevelingen voor de betrokken verdragsstaat. Naast deze procedure worden in deze paragraaf nog de follow-up procedure en de bepalingen die in het Facultatief Protocol gewijd zijn aan de bescherming van de klager besproken.

3.1.1. Het indienen van een klacht

Officieel moet een klacht worden ingediend bij de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties, aangezien deze is aangewezen het contact te onderhouden met de klager en de betrokken Staat over ingediende klachten¹⁸. In de praktijk komt de klacht echter terecht op het bureau van een secretariaatsmedewerker. Deze bekijkt of alle relevante informatie aangaande de klager en de klacht zijn opgenomen in het verzoekschrift. Alle informatie die aan het secretariaat moet worden toegezonden is vermeld in de zogenaamde ‘guidelines’, die als bijlage in deze brochure zijn opgenomen. Het is belangrijk dat de klacht goed wordt gemotiveerd en dat er zoveel mogelijk bewijsmateriaal (zoals rechterlijke uitspraken ed.) wordt bijgevoegd, liefst voorzien van een Engelse samenvatting. Een klacht moet worden ingediend in een van de officiële talen van de Verenigde Naties; te weten: Arabisch, Chinees, Engels, Frans, Russisch en Spaans.¹⁹ Uit de praktijk (van andere mensenrechtencomités) blijkt dat een klacht die meteen in het Engels is ingediend en een Engelse vertaling of samenvatting van eventuele bijlagen een snelle verwerking door het secretariaat bevorderen. Ook Franse en Spaanse klachten kunnen relatief goed worden verwerkt, maar dit geldt helaas niet voor klachten die in het Russisch, Chinees of Arabisch worden ingediend.²⁰ De secretariaatsmedewerker kan, waar nodig, de kla-

---

¹⁵ In het Facultatief Protocol wordt in plaats van ‘klacht’ de term ‘kennisgeving’ gebruikt.

¹⁶ Zie over het ‘voortduren’ van schendingen paragraaf 3.1.2. *‘Wanneer kan een klacht worden ingediend?’*.

¹⁷ Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, art. 56 (1).

¹⁸ Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, artt. 56 – 59.

¹⁹ Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, artt. 24 en 26.

²⁰ T. Barkhuysen, M.L. van Emmerik en E.R. Rieter; *‘Procederen over mensenrechten onder het EVRM, het*

ger om uitleg of aanvullende informatie vragen; bijvoorbeeld over de identiteit van de klager en haar beroep. Tevens moet duidelijk zijn tegen welke staat de klacht is gericht, wat het doel is van de klacht, welke feiten de klacht onderbouwen, welke stappen door de klager zijn genomen om de nationale rechtsmiddelen uit te putten, welke bepalingen van het VN-Vrouwenverdrag zijn geschonden en in hoeverre dezelfde kwestie al onder een andere internationale procedure is of wordt onderzocht.²¹ Als de klacht is geregistreerd, brengt de secretariaatsmedewerker de klager op de hoogte van de procedure die volgt en zal de klacht vertrouwelijk onder de aandacht van de betrokken staat worden gebracht²². De identiteit van de klager kan, indien de klager dit wenst, geheim blijven²³. De secretariaatsmedewerker zal de klacht tevens onder de aandacht van de comitéleden brengen²⁴. Het CEDAW-Comité buigt zich, als het besluit de zaak te behandelen, eerst over de vraag of de zaak ontvankelijk is voor bestudering.

3.1.2. De ontvankelijkheidsfase

In de ontvankelijkheidsfase bekijkt het CEDAW-Comité of de klacht aan alle ontvankelijkheidseisen voldoet. De eisen hebben betrekking op ‘wie’ een klacht in kan dienen en ‘waarover’ een klacht kan worden ingediend, ‘wanneer’ een klacht kan worden ingediend en ‘hoe’ een klacht moet worden ingediend. Pas als aan deze vereisten is voldaan, kan het CEDAW-Comité zich buigen over de inhoudelijke kant van de zaak en bestuderen of de rechten van de klager onder het VN-Vrouwenverdrag daadwerkelijk door de Verdragsstaat zijn geschonden. Als een klacht niet aan alle ontvankelijkheidseisen voldoet, zal het CEDAW-Comité de klacht niet-ontvankelijk verklaren en deze niet inhoudelijk bestuderen. Indien een klacht niet-ontvankelijk wordt verklaard, wordt de klager zo spoedig mogelijk van deze beslissing tezamen met de redenen voor deze beslissing op de hoogte gesteld²⁵. Indien de klager kan aangeven dat de redenen voor niet-ontvankelijkheid niet meer van toepassing zijn, kan een schriftelijk verzoek bij het CEDAW-Comité worden ingediend om de beslissing te herzien²⁶.

Wie kan een klacht indienen?

Het CEDAW-Comité neemt klachten in ontvangst van personen of groepen van personen die het ‘slachtoffer’ zijn geworden van discriminatie op grond van hun vrouwelijke geslacht en wiens rechten onder het VN-Vrouwenverdrag door een verdragsstaat zijn geschonden²⁷. Een ‘slachtoffer’ of een groep van ‘slachtoffers’ kan zelf een klacht indienen of kan zich laten vertegenwoordigen door een derde. Deze derde kan bijvoorbeeld een advocaat zijn of een belangenorganisatie.

Er kan alleen een klacht worden ingediend als er een ‘slachtoffer’ is, dus als iemands rechten

---

IVBPR en andere VN-verdragen, Ars Aequi Libri: Nijmegen 2002, p. 70.

²¹ Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, art. 58 (1).

²² Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, art. 58 (5).

²³ Zie hierover meer in paragraaf 3.1.5.

²⁴ Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, art. 59.

²⁵ Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, art. 70 (1).

²⁶ Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, art. 70 (2).

²⁷ Art. 2 Facultatief Protocol

onder het VN-Vrouwenverdrag direct en persoonlijk zijn aangetast door een handelen of nalaten van de verdragsstaat. Dit is bijvoorbeeld het geval als iemand solliciteert bij een overheidsorgaan en wordt afgewezen omdat zij een vrouw is. In de procedure moet de klager kunnen aantonen dat zij persoonlijk nadeel heeft ondervonden door een handeling of nalaten van de overheid. Er kan niet een klacht worden ingediend over wetgeving of praktijk die theoretisch tot discriminatie van vrouwen zou kunnen leiden; er bestaat geen *actio popularis*. Zoals gezegd kan een slachtoffer zelf een klacht indienen, of kan ze zich in de procedure voor het CEDAW-Comité laten vertegenwoordigen door een derde. In het Facultatief Protocol is neergelegd dat een persoon, of een groep van personen, *in naam van* het slachtoffer een klacht in kan dienen²⁸. Zo kan het slachtoffer zich bijvoorbeeld laten vertegenwoordigen door een advocaat of door een belangenorganisatie. Alvorens deze derde in naam van het slachtoffer kan handelen, zal het slachtoffer hier toestemming voor moeten verlenen. In de procedure zal het Comité zich er van vergewissen of deze toestemming ook daadwerkelijk is verleend.

Er zijn situaties te bedenken, waarin het voor het slachtoffer niet mogelijk is vooraf toestemming aan de vertegenwoordiger te verlenen. Bijvoorbeeld als het slachtoffer wordt vermist of is overleden. In die gevallen is geen toestemming vereist, maar dient de vertegenwoordiger wel schriftelijk aan het CEDAW-Comité uit te leggen, waarom het verlenen van toestemming door het slachtoffer onmogelijk is.²⁹

Waarover kan een klacht worden ingediend?

Er kunnen alleen maar klachten bij het CEDAW-Comité worden ingediend over schendingen van rechten van vrouwen onder het VN-Vrouwenverdrag door verdragsstaten. De klager moet kunnen aantonen dat er sprake is van discriminatie op grond van het vrouwelijke geslacht en dat een (of meer) van de rechten onder het VN-Vrouwenverdrag zijn geschonden.

In de klacht moet een beroep worden gedaan op specifieke rechten die vermoedelijk zijn geschonden en kan niet slechts worden verwezen naar artikelen uit het VN-Vrouwenverdrag. Zo staat bijvoorbeeld in artikel 7 van het VN-Vrouwenverdrag dat Staten die partij zijn bij het Verdrag alle passende maatregelen moeten nemen om discriminatie van vrouwen in het politieke en openbare leven van het land uit te bannen. Hieruit vloeit onder meer voort dat vrouwen het recht hebben om te stemmen en om verkozen te worden. Indien de overheid het een individu, omdat zij een vrouw is, onmogelijk maakt zich verkiesbaar te stellen en daarmee verkozen te worden, dan kan zij zich voor het CEDAW-Comité beroepen op haar recht om deel te nemen aan het politieke en openbare leven en daarmee op haar recht om verkozen te worden.³⁰ Het is nog niet duidelijk of uit alle artikelen uit het VN-Vrouwenverdrag individuele rechten voortvloeien. Zo is het bijvoorbeeld de vraag of, en zo ja welke rechten er voortvloeien uit artikel 5 van het VN-Vrouwenverdrag (dat de overheid verplicht om seksestereotiepe denkbeelden en rolpatronen te bestrijden). Zoals in de inleiding is gezegd, is het Facultatief Protocol een nieuw instrument en heeft het CEDAW-Comité daarom nog niet de mogelijkheid gehad om procedures en jurisprudentie te ontwikkelen. In de toekomst zal de jurisprudentie van het CEDAW-Comité uitwijzen welke individuele rechten voortvloeien uit het VN-Vrouwenver-

²⁸ Artikel 2 Facultatief Protocol

²⁹ Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, art. 68 (3).

³⁰ Zie voor deze en overige voorbeelden ook *'Met recht een vrouw - Het VN-Vrouwenverdrag toegelicht'*, van Winde Evenhuis en Esther van Eijk: Humanistisch Overleg Mensenrechten: Utrecht 2001

drag.

Een klacht kan zich alleen richten op een schending van een of meerdere recht(en) die voortvloeien uit het VN-Vrouwenverdrag. Het CEDAW-Comité kan geen klacht behandelen die zich richt op een schending van een recht dat is neergelegd in een van de andere mensenrechtenverdragen, bijvoorbeeld in het internationaal Verdrag inzake de Uitbanning van Rassendiscriminatie. In de klacht moet worden weergegeven waar de specifieke rechten die vermoedelijk zijn geschonden zijn terug te vinden in het VN-Vrouwenverdrag.

Wanneer kan een klacht worden ingediend?

Er kan een klacht bij het CEDAW-Comité worden ingediend als het Facultatief Protocol in de verdragsstaat waartegen de klacht is gericht in werking is getreden. In Nederland gebeurde dit, zoals gezegd, op 22 augustus 2002. Alle schendingen van rechten onder het VN-Vrouwenverdrag die na deze datum plaats hebben gevonden kunnen in beginsel aan het CEDAW-Comité worden voorgelegd. Het is niet mogelijk om een klacht in te dienen die betrekking heeft op een schending die voor 22 augustus 2002 plaatsvond³¹.

Er is echter een belangrijke uitzondering op deze regel vastgelegd in artikel 4 (2) (e) van het Facultatief Protocol. Indien de schending (ofwel de feiten die tot schending van een of meer van de rechten van het VN-Vrouwenverdrag hebben geleid) plaatsvond voordat het Facultatief Protocol in werking trad, maar zich na deze datum bleef voortdoen, dan is de klacht wel ontvankelijk voor bestudering door het CEDAW-Comité.

Voordat een klacht kan worden ingediend bij het CEDAW-Comité moeten eerst alle nationale rechtsmiddelen zijn uitgeput. Dit betekent dat er in de betrokken staat geen nationale juridische procedures die tot bindende uitspraken leiden meer openstaan. Dit is veelal het geval als er een arrest is gewezen door de Hoge Raad, of als er een uitspraak is gedaan door de Centrale Raad van Beroep. Let wel: alleen de mogelijkheden bij de rechterlijke instanties die *bindende* uitspraken doen zijn relevant. Een uitspraak van de Commissie Gelijke Behandeling is in dit verband dan ook niet relevant.

In de nationale procedure behoeft geen rechtstreeks beroep te zijn gedaan op een (of meer) van de artikelen en de daaruit voortvloeiende rechten van het VN-Vrouwenverdrag. Het is wel belangrijk dat de zaak in de nationale procedure gericht was op discriminatie op grond van het vrouwelijke geslacht. Voor de Nederlandse rechter kan bijvoorbeeld een beroep worden gedaan op de Algemene Wet Gelijke Behandeling. Binnen de Nederlandse rechtsorde is het waarschijnlijk wel mogelijk om een beroep te doen op het VN-Vrouwenverdrag³², en waar mogelijk verdient het ook aanbeveling reeds in de nationale procedure het VN-Vrouwenverdrag in te roepen.

In bijzondere gevallen kan van de vereiste uitputting van nationale rechtsmiddelen worden afgeweken. In artikel 4 (1) van het Facultatief Protocol is neergelegd dat het CEDAW-Comité geen kennisgevingen bestudeert, zonder zich ervan te hebben vergewist dat alle beschikbare

---

³¹ Artikel 4 (2) (e) Facultatief Protocol

³² Dit kan nog niet met zekerheid worden gezegd, aangezien de rechterlijke instanties zich hier tot op heden nauwelijks over hebben uitgelaten.

nationale rechtsmiddelen zijn uitgeput, *tenzij* de toepassing van deze rechtsmiddelen onredelijk wordt gerek of het onwaarschijnlijk is dat zij zullen leiden tot effectief herstel. Bij ‘onredelijk gerek’ moet duidelijk en aantoonbaar zijn dat de overheid de nationale procedure buitengewoon vertraagt. Bij ‘onwaarschijnlijk dat de openstaande rechtsmiddelen tot effectief herstel zullen leiden’ moet duidelijk en aantoonbaar zijn dat de klager bij een andere rechterlijke instantie nooit haar gelijk had kunnen behalen. Maar let wel: de klager moet kunnen aantonen dat de overheid de toepassing van de rechtsmiddelen onredelijk rekt of waarom het onwaarschijnlijk is dat de openstaande rechtsmiddelen tot een effectief herstel zullen leiden.

Zoals al eerder is aangegeven, is het Facultatief Protocol een nieuw instrument en heeft het CEDAW-Comité nog niet de mogelijkheid gehad om procedures en jurisprudentie te ontwikkelen. Het is daarom nog niet duidelijk wat het CEDAW-Comité zal verstaan onder ‘onredelijk gerek’ en ‘onwaarschijnlijk dat de openstaande rechtsmiddelen tot een effectief herstel zullen leiden’. Duidelijk is wel dat de belemmering te wijten moet zijn aan de overheid en niet aan gedragingen van de klager.

Voorts kan er alleen een klacht in behandeling worden genomen, indien ‘dezelfde aangelegenheid’ niet reeds door het CEDAW-Comité is onderzocht en ook niet in het kader van een andere internationale procedure wordt of is onderzocht³³. Hierbij moet wederom worden opgemerkt dat het Facultatief Protocol een nieuw instrument is en het CEDAW-Comité daarom nog niet de mogelijkheid heeft gehad invulling te geven aan het begrip ‘dezelfde aangelegenheid’. Naar alle waarschijnlijkheid en op basis van uitspraken van andere comités³⁴ zal er sprake zijn van ‘dezelfde aangelegenheid’ als de klacht een schending van dezelfde rechten, gebaseerd op dezelfde feiten, met betrekking tot hetzelfde slachtoffer betreft als een eerder ingediende klacht. Een slachtoffer kan dus niet tweemaal dezelfde klacht indienen bij het CEDAW-Comité, maar kan wel twee verschillende klachten indienen. Het is bijvoorbeeld mogelijk om eerst een klacht in te dienen bij het CEDAW-Comité, omdat het recht om een nationaliteit te verkrijgen is geschonden op grond van discriminatie van het vrouwelijke geslacht³⁵ en dat in een later stadium een klacht wordt ingediend door dezelfde klager, omdat het recht om te stemmen is geschonden op grond discriminatie van het vrouwelijk geslacht.

Het vormt geen belemmering voor het bestuderen van een klacht door het CEDAW-Comité, als een ander slachtoffer reeds een identieke klacht heeft ingediend. Het CEDAW-Comité kan in een dergelijk geval wel besluiten de verschillende klachten gezamenlijk te behandelen³⁶.

Een klacht is pas ‘behandeld’, als het CEDAW-Comité zich in de zaak ten gronde over de klacht heeft uitgesproken; dit betekent als het CEDAW-Comité heeft bestudeerd of de rechten van het slachtoffer onder het VN-Vrouwenverdrag zijn geschonden door de verdragsstaat. Als

---

³³ Art. 4 (2) (a) Facultatief Protocol.

³⁴ Het gaat hierbij om uitspraken gedaan door onder meer het Mensenrechtencomité, het IVRD-Comité (Comité tegen rassendiscriminatie) en het Comité tegen Foltering. Voor deze paragraaf is gebruik gemaakt van onderzoek verricht door Ineke Boerefijn inzake de uitleg van diverse bepalingen onder het Facultatief Protocol door andere verdragscomités, het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en het Inter-Amerikaans Hof voor de Rechten van de Mens.

³⁵ Zie art. 9 VN-Vrouwenverdrag.

³⁶ Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, art. 65 (2).

dezelfde klacht in een eerdere behandeling op procedurele gronden was afgewezen - in de ontvankelijkheidsfase - kan deze alsnog door het CEDAW-Comité worden bestudeerd, mits uiteraard de procedurele belemmeringen voor bestudering nu zijn opgelost.

Indien een klacht bijvoorbeeld niet-ontvankelijk werd verklaard, omdat niet alle nationale rechtsmiddelen waren uitgeput, kan deze klacht een tweede maal bij het CEDAW-Comité worden ingediend als de klager ditmaal wel alle nationale juridische mogelijkheden heeft doorlopen en geen gelijk heeft behaald. Mits aan de andere ontvankelijkheidseisen is voldaan, kan het CEDAW-Comité nu de klacht ten gronde bestuderen en met een einduitspraak komen.

De individuele klachtprocedure bij het CEDAW-Comité is niet de enige internationale procedure waar klachten van individuen kunnen worden behandeld. Het mensenrechtencomité, het Comité tegen Foltering en het Comité tegen Rassendiscriminatie kunnen ook klachten van slachtoffers van mensenrechtenschendingen in ontvangst nemen. En ook het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, de Afrikaanse Commissie voor de Rechten van de Mens en het Inter-Amerikaans Hof voor de Rechten van de Mens kennen vergelijkbare klachtprocedures.

Het CEDAW-Comité kan niet een klacht bestuderen die in het kader van een van deze vergelijkbare internationale procedures wordt of is onderzocht. Zo is het niet mogelijk om bij zowel het mensenrechtencomité als bij het CEDAW-Comité een klacht in te dienen.

Er zijn echter ook internationale procedures van een andere aard, die niet aan bestudering van een klacht door het CEDAW-Comité in de weg staan. Hierbij kan worden gedacht aan internationale procedures die niet voorzien in bestudering van individuele klachten van slachtoffers, zoals een statenrapportageprocedure bij een van de VN-Verdragscomités of bij het Inter-Amerikaans Hof voor de Rechten van de Mens.

Hoe moet een klacht worden ingediend?

Tenslotte zijn er nog een aantal ontvankelijkheidseisen die voorschrijven hoe een klacht moet worden ingediend. Een klacht mag niet anoniem zijn en moet worden ondertekend³⁷. Indien het slachtoffer wordt vertegenwoordigd, bijvoorbeeld door een advocaat of een belangenorganisatie, moet deze de klacht ook ondertekenen³⁸.

Een klacht moet schriftelijk worden ingediend. Omdat de klacht moet worden voorzien van een handtekening en een elektronische handtekening niet volstaat, kan deze niet worden verstuurd per e-mail. Ook andere middelen om een klacht te uiten, zoals een videoboodschap, zijn niet geaccepteerd en zullen niet worden behandeld³⁹.

Het CEDAW-Comité heeft richtlijnen ('guidelines') opgesteld met betrekking tot het indienen van een klacht. Deze richtlijnen zijn opgenomen in bijlage 3 van de brochure.

---

³⁷ Art. 3 Facultatief Protocol. Zie ook Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité art. 56 (3) (c).

³⁸ In de richtlijnen ('guidelines') die zijn opgesteld door het CEDAW-Comité met betrekking tot het indienen van een klacht, is opgenomen dat de klacht moet worden ondertekend door klager(s) en/of slachtoffer(s). Deze richtlijnen zijn als bijlage in deze brochure opgenomen.

³⁹ In art. 3 Facultatief Protocol is neergelegd dat 'kennisgevingen' schriftelijk moeten geschieden. Dit is tevens terug te vinden in art. 56 (3) (b) van het Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité.

In paragraaf 3.1.1. is vermeld dat het belangrijk is alle relevante stukken met de klacht mee te sturen. Het CEDAW-Comité moet informatie ontvangen over de betrokken staat, de inhoud en het tijdstip van de schending(en) van een (of meer) van de rechten van het VN-Vrouwenverdrag. Ook moet worden vermeld welke stappen zijn ondernomen om de nationale rechtsmiddelen uit te putten en wat de uitkomst van deze nationale procedure was. Indien niet alle nationale rechtsmiddelen zijn uitgeput, moet hier een verklaring voor worden gegeven⁴⁰.

Een klacht kan niet worden behandeld als deze klaarblijkelijk slecht is onderbouwd of onvoldoende gestaafd⁴¹. Dit is bijvoorbeeld het geval als een klacht niet wordt ondersteund door voldoende bewijsmateriaal. De klager hoeft de beweerde schending tijdens de ontvankelijkheidsfase niet volledig te bewijzen, maar moet wel voldoende bewijs overleggen ter ondersteuning van de beweerde schending. Als er op het eerste gezicht onvoldoende bewijs is, dan is de klacht ‘klaarblijkelijk slecht onderbouwd of onvoldoende gestaafd’⁴². De klacht mag niet in strijd zijn met de bepalingen van het VN-Vrouwenverdrag⁴³. Dit houdt in dat de feiten die de klacht ondersteunen binnen het bereik van het VN-Vrouwenverdrag moeten vallen en de klacht gebaseerd moet zijn op een juiste interpretatie van het VN-Vrouwenverdrag⁴⁴. Het indienen van een klacht mag bovendien geen misbruik opleveren van het recht een klacht in te dienen⁴⁵. Dit is bijvoorbeeld het geval als een klacht door het CEDAW-Comité niet ontvankelijk is verklaard, maar de klager deze keer op keer blijft indienen zonder de procedurele belemmeringen op te lossen⁴⁶.

3.1.3. Beoordeling van de klacht ten gronde

Als een klacht ontvankelijk is verklaard, kan het CEDAW-Comité zich buigen over de zaak ten gronde: de merites. Wanneer over de ontvankelijkheid van een klacht wordt beslist voordat het CEDAW-Comité de reactie van de betrokken Staat over de merites van de klacht heeft ontvangen, stuurt het Secretariaat het ontvankelijkheidsbesluit en alle andere relevante informatie naar de betrokken Staat.⁴⁷

Als alle partijen alle verstuurde informatie hebben ontvangen, zal het CEDAW-Comité de

---

⁴⁰ Zie voor meer informatie over het indienen van een klacht de richtlijnen die als bijlage in de brochure zijn opgenomen.

⁴¹ Art. 4 (2) (b) Facultatief Protocol.

⁴² T. Barkhuysen, M.L. van Emmerik en E.R. Rieter; *‘Procederen over mensenrechten onder het EVRM, het IVBPR en andere VN-verdragen’*, Ars Aequi Libri: Nijmegen 2002, p. 79. Het betreft hier uitspraken gedaan door mensenrechtencomités.

⁴³ Art. 4 (2) (b) Facultatief Protocol.

⁴⁴ T. Barkhuysen, M.L. van Emmerik en E.R. Rieter; *‘Procederen over mensenrechten onder het EVRM, het IVBPR en andere VN-verdragen’*, Ars Aequi Libri: Nijmegen 2002, p. 79. Het betreft hier uitspraken gedaan door mensenrechtencomités.

⁴⁵ Art. 4 (2) (d) Facultatief Protocol.

⁴⁶ T. Barkhuysen, M.L. van Emmerik en E.R. Rieter; *‘Procederen over mensenrechten onder het EVRM, het IVBPR en andere VN-verdragen’*, Ars Aequi Libri: Nijmegen 2002, p. 79. Het betreft hier uitspraken gedaan door het mensenrechtencomité.

⁴⁷ Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, art. 71 (1).

klacht ten gronde bestuderen. Het CEDAW-Comité zal in het licht van de door de partijen ter beschikking gestelde schriftelijke informatie bekijken of de betrokken Staat de rechten van het slachtoffer onder het VN-Vrouwenverdrag heeft geschonden.⁴⁸ Het kan te allen tijde bij het Secretariaat informatie opvragen van andere organisaties of instellingen in het VN-systeem met betrekking tot de klacht. Het CEDAW-Comité bestudeert de klacht in een gesloten zitting (de procespartijen behoeven dus niet voor het CEDAW-Comité te verschijnen)⁴⁹.

Na bestudering van alle stukken zal het CEDAW-Comité met een einduitspraak (een zogenaamde ‘zienswijze’) komen, waarin het aangeeft of de betrokken Staat de rechten van het slachtoffer onder het VN-Vrouwenverdrag heeft geschonden. Het kan deze einduitspraak vergezellen van aanbevelingen aan de Staat. De einduitspraak zal door het CEDAW-Comité openbaar worden gemaakt, maar uiteraard kan de identiteit van de klager hierbij geheim blijven⁵⁰.

3.1.4. Follow-up

De Staat is gehouden om de einduitspraak van het CEDAW-Comité en de eventuele aanbevelingen grondig te overwegen⁵¹. De Staat dient binnen zes maanden schriftelijk op de einduitspraak en de eventuele aanbevelingen van het CEDAW-Comité te reageren. In zijn reactie dient de Staat te vermelden welke acties hij heeft ondernomen ten aanzien van de einduitspraak en eventuele aanbevelingen⁵². Naar aanleiding van deze reactie kan het CEDAW-Comité besluiten de Staat uit te nodigen verdere informatie naar aanleiding van de genomen acties op te sturen of in het eerst komende statenrapport (naar aanleiding van artikel 18 van het VN-Vrouwenverdrag) aandacht hieraan te wijden⁵³.

3.1.5. Bescherming van het slachtoffer

In het Facultatief Protocol zijn diverse artikelen opgenomen die de veiligheid van het slachtoffer in de procedure moeten waarborgen.

Voorlopige maatregelen

Het CEDAW-Comité heeft de bevoegdheid om ten alle tijde na het ontvangen van een klacht (en voordat het een beslissing in de zaak neemt) de betrokken Staat te vragen voorlopige maatregelen te treffen, om zo te voorkomen dat het slachtoffer onherstelbare schade zal leiden⁵⁴. Zo kan het een Staat verzoeken om een vluchteling niet terug te sturen naar het land van herkomst zolang de procedure voor het CEDAW-Comité loopt.

Een verzoek van het CEDAW-Comité aan een Staat om een voorlopige maatregel te nemen

---

⁴⁸ Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, art. 72 (1).

⁴⁹ Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, art. 74 (1).

⁵⁰ Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, art. 74 (8).

⁵¹ Art. 7 (4) Facultatief Protocol.

⁵² Art. 7 (4) Facultatief Protocol.

⁵³ Art. 7 (5) Facultatief Protocol.

⁵⁴ Art. 5 (1) Facultatief Protocol. Zie ook Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, art. 63 (1).

zegt niets over het verdere verloop van de procedure en over de beoordeling van de zaak op de ontvankelijkheid of de merites⁵⁵.

Geheimhouding identiteit

Er was al gezegd dat de identiteit van het slachtoffer geheim kan blijven. In artikel 6 van het Facultatief Protocol is vastgelegd dat de identiteit van het slachtoffer alleen bekend wordt gemaakt aan de betrokken Staat, als daarvoor toestemming is verleend door het slachtoffer. Het CEDAW-Comité zal wel van de identiteit van het slachtoffer op de hoogte moeten worden gesteld, maar zal hier vertrouwelijk mee omgaan⁵⁶.

Bescherming tegen slechte behandeling

Artikel 11 verplicht de betrokken Staat alle benodigde stappen te nemen om te verzekeren dat personen binnen zijn rechtsmacht niet als gevolg van het indienen van een klacht bij het CEDAW-Comité worden blootgesteld aan slechte behandeling of intimidatie. De Staat is hier alleen aan gehouden als de klager (of slachtoffer) zich binnen de rechtsmacht van de staat bevindt. Dit betekent over het algemeen dat de staat alleen verplicht is deze veiligheid te verzekeren als de klager (of slachtoffer) zich op het grondgebied van de staat begeeft. Uiteraard mag de overheid zelf ook niet slachtoffers intimideren of slecht behandelen.

3.1.6 Checklist

De vereisten voor het indienen van een klacht onder het Facultatief Protocol bij het VN-Vrouwenverdrag bij het CEDAW-Comité op een rij:

- 0 De klacht richt zich op een schending van een of meerdere in het VN-Vrouwenverdrag toegekende rechten door de Nederlandse overheid.
- 0 De klacht is wordt gedaan door of in naam van een persoon of groep van personen die stellen slachtoffer te zijn van een schending van in het VN-Vrouwenverdrag toegekende rechten.
- 0 Indien de klacht wordt ingediend in naam van een persoon of een groep van personen, dan geschiedt dit met hun instemming, tenzij de klager kan rechtvaardigen dat hij namens hen optreedt zonder deze instemming.
- 0 Deze schending vond plaats na 22 Augustus 2002, of duurde voort na deze datum.
- 0 In Nederland staan geen rechtswegen meer open die tot bindende uitspraken leiden.
- 0 De klacht is niet bij een vergelijkbare internationale klachtprocedure ingediend.
- 0 De klager bevindt zich binnen de Nederlandse rechtsmacht.
- 0 De klacht is niet anoniem ingediend.
- 0 De klacht is schriftelijk ingediend.
- 0 De klacht is goed onderbouwd en voldoende gestaafd.
- 0 De klacht is niet in strijd met de bepalingen van het VN-Vrouwenverdrag.
- 0 De klacht levert geen misbruik op van het recht om een klacht in te dienen.

---

⁵⁵ Art. 5 (2) Facultatief Protocol.

⁵⁶ Art. 3 Facultatief Protocol. Zie tevens paragraaf 3.1.2. '*Hoe moet een klacht worden ingediend*'.

3.2 De onderzoeksprocedure

Naast de individuele klachtprocedure, biedt het Facultatief Protocol nog een tweede mogelijkheid voor het CEDAW-Comité om de naleving van het VN-Vrouwenverdrag door verdragsstaten, te toetsen. In artikel 8 (1) van het Facultatief Protocol is neergelegd, dat indien het CEDAW-Comité betrouwbare informatie ontvangt, die duidt op ernstige of systematische schendingen van het VN-Vrouwenverdrag door een Staat die partij is bij het Verdrag (en het Facultatief Protocol), het CEDAW-Comité bevoegd is hiernaar een onderzoek in te stellen.⁵⁷

Het CEDAW-Comité kan betrouwbare informatie uit diverse bronnen ontvangen. Zo kan het bijvoorbeeld informatie over schendingen ontvangen van Amnesty International en Human Rights Watch, maar ook van kleine en/of nationale niet-gouvernementele organisaties. Het CEDAW-Comité zal, nadat het de informatie heeft ontvangen, eerst onderzoeken of deze betrouwbaar is en hiervoor mogelijk extra informatie inwinnen⁵⁸. Het is belangrijk dat de melding van een ernstige of systematische schending goed onderbouwd is en het kan voor kleinere niet-gouvernementele organisaties handig zijn om samen te werken met andere belangenorganisaties om een duidelijk beeld te scheppen van de situatie in een land.

Nadat het CEDAW-Comité zich ervan heeft vergewist dat de ontvangen informatie betrouwbaar is en duidt op ernstige of systematische schendingen van het VN-Vrouwenverdrag, stelt het de betrokken Staat hiervan op de hoogte⁵⁹. Het CEDAW-Comité zal de betrokken Staat uitnodigen binnen een bepaalde termijn commentaar op de informatie te geven.⁶⁰ De ontvangen informatie en het commentaar hierop door de betrokken staat kunnen het CEDAW-Comité doen besluiten nog extra informatie in te winnen bij vertegenwoordigers van de overheid, gouvernementele- en niet-gouvernementele organisaties en individuen.⁶¹ Aan de hand van alle verzamelde gegevens zal het CEDAW-Comité onafhankelijk besluiten wel of niet een onderzoek in te stellen. Als het besluit een onderzoek in te stellen kan het hierbij het commentaar van de betrokken staat, alsook elke andere bron van informatie in beschouwing nemen. Hierbij kan gedacht worden aan informatie verkregen van gouvernementele organisaties, ambtenaren, niet-gouvernementele organisaties en individuen⁶².

Het CEDAW-Comité kan indien het dit nodig acht en de betrokken staat hier toestemming voor verleend, een bezoek ter plaatse brengen⁶³. Na afloop van het onderzoek, zal het CEDAW-Comité de bevindingen samen met commentaar en aanbevelingen voorleggen aan de betreffende staat.⁶⁴ De Staat dient hierop binnen 6 maanden na ontvangst te reageren⁶⁵. In een follow-up procedure, neergelegd in artikel 9 van het Facultatief Protocol, zal het CEDAW-

⁵⁷ In artikel 10 van het Protocol is een zogenaamde opt-out clause opgenomen. Op grond van deze clause kunnen Staten die partij zijn, bij de ondertekening, ratificatie of toetreding tot het Protocol, aangeven dat het CEDAW-Comité niet bevoegd is een onderzoek in te stellen. Nederland heeft van deze clause geen gebruik gemaakt en kan dat in een later stadium ook niet meer doen.

⁵⁸ Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, art. 82 (1).

⁵⁹ Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, art. 83 (1).

⁶⁰ Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, art. 83 (1).

⁶¹ Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, art. 83 (3).

⁶² Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, art. 83 (3).

⁶³ Zie Huishoudelijk Reglement CEDAW-Comité, art. 86.

Comité controleren of een staat maatregelen heeft genomen naar aanleiding van de bevindingen van het CEDAW-Comité. Gezien het vertrouwelijke karakter van de onderzoeksprocedure is het onduidelijk of het CEDAW-Comité over de verrichte onderzoeken mag rapporteren in het jaarverslag aan de Algemene Vergadering van de VN (zoals bijvoorbeeld het Comité tegen Foltering dat doet). In artikel 12 van het Protocol is echter vermeld dat het CEDAW-Comité in het jaarverslag een samenvatting zal geven van zijn activiteiten onder het Facultatief Protocol. Hierbij is de onderzoeksprocedure niet expliciet uitgezonderd. Ten tijde van het schrijven van de brochure, verricht het CEDAW-Comité onderzoek naar ernstige en/of systematische schendingen van het VN-Vrouwenverdrag door een verdragsstaat. De nabije toekomst zal uitwijzen of het CEDAW-Comité de bevindingen uit deze procedures openbaar zal maken.

---

⁶⁴ Art. 8 (3) Facultatief Protocol.

⁶⁵ Art. 8 (4) Facultatief Protocol.

BIJLAGE I: TEKST FACULTATIEF PROTOCOL

FACULTATIEF PROTOCOL BIJ HET VERDRAG INZAKE DE UITBANNING VAN ALLE VORMEN VAN DISCRIMINATIE VAN VROUWEN;

New York, 6 oktober 1999

(tekst overgenomen van het Tractatenblad 2000 Nr. 99 en de wijzigingen van Tractatenblad 2001 Nr. 146 en 2002 Nr. 6)

De Staten die partij zijn bij dit Protocol,
Erop wijzend dat het Handvest van de Verenigde Naties opnieuw het vertrouwen in de fundamentele rechten van de mens, in de waardigheid en de waarde van de mens en in de gelijke rechten van mannen en vrouwen bevestigt,
Tevens erop wijzend dat de Universele Verklaring van de rechten van de mens verkondigt dat alle mensen vrij en gelijk in waardigheid en in rechten zijn geboren en dat een ieder aanspraak heeft op alle daarin genoemde rechten en vrijheden, zonder enig onderscheid van welke aard dan ook, waaronder onderscheid naar geslacht,
Eraan herinnerend dat de Internationale Verdragen inzake de rechten van de mens en andere internationale instrumenten inzake de rechten van de mens discriminatie op grond van geslacht verbieden,
Tevens eraan herinnerend dat het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen ("het Verdrag"), waarin alle Staten die daarbij partij zijn discriminatie van vrouwen in alle vormen veroordelen en overeenkomen onverwijld met alle passende middelen een beleid te voeren, gericht op uitbanning van discriminatie van vrouwen, Opnieuw hun vastbeslotenheid bevestigend het volledige en gelijke genot van alle rechten van de mens en fundamentele vrijheden door vrouwen te verzekeren en doeltreffende maatregelen te nemen om schendingen van deze rechten en vrijheden te voorkomen,
Zijn het volgende overeengekomen:

Artikel 1

Een Staat die partij is bij dit Protocol erkent de bevoegdheid van het Comité voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen ("het Comité") om kennisgevingen te ontvangen en te bestuderen die zijn gedaan in overeenstemming met artikel 2.

Artikel 2

Kennisgevingen kunnen worden gedaan door of in naam van personen of groepen van personen, onder de rechtsmacht van een Staat die partij is, die stellen slachtoffer te zijn van een schending van in het Verdrag genoemde rechten door die Staat die partij is.
Indien een kennisgeving wordt gedaan in naam van personen of groepen van personen, geschiedt dit met hun instemming, tenzij de opsteller kan rechtvaardigen dat hij namens hen optreedt zonder deze instemming.

Artikel 3

Kennisgevingen geschieden schriftelijk en niet anoniem.
Het Comité neemt geen kennisgevingen in ontvangst die een Staat betreffen die partij is bij het Verdrag maar geen partij is bij dit Protocol.

Artikel 4

1. Het Comité bestudeert geen kennisgevingen, zonder zich ervan te hebben vergewist dat alle beschikbare nationale rechtsmiddelen zijn uitgeput, tenzij de toepassing van deze rechtsmiddelen onredelijk wordt gerekend of het onwaarschijnlijk is dat zij zullen leiden tot effectief herstel.
2. Het Comité verklaart een kennisgeving niet-ontvankelijk, wanneer:
  - a. Dezelfde aangelegenheid reeds is onderzocht door het Comité of is of wordt onderzocht uit hoofde van een andere internationale onderzoeksprocedure of regeling;
  - b. Deze in strijd is met de bepalingen van het Verdrag;
  - c. Deze klaarblijkelijk slecht onderbouwd of onvoldoende gestaafd is;
  - d. Deze een misbruik vormt van het recht een kennisgeving te doen.
  - e. De feiten die onderwerp zijn van de kennisgeving zich hebben voorgedaan voordat dit Protocol van kracht werd voor de betrokken Staat die partij is, tenzij deze feiten zich na die datum zijn blijven voordoen.

Artikel 5

1. Te allen tijde na de ontvangst van een kennisgeving en voordat een beoordeling op de merites heeft plaatsgevonden, kan het Comité een verzoek ter spoedige overweging zenden naar de betrokken Staat die partij is om de voorlopige maatregelen te nemen die nodig kunnen zijn teneinde mogelijke onherstelbare schade voor het slachtoffer of de slachtoffers van de beweerde schending te vermijden.
2. Indien het Comité gebruik maakt van haar discretionaire bevoegdheid uit hoofde van het eerste lid van dit artikel, betekent dit geen beoordeling inzake de ontvankelijkheid of op de merites van de kennisgeving.

Artikel 6

1. Tenzij het Comité een kennisgeving als niet-ontvankelijk beschouwt zonder raadpleging van de betrokken Staat die partij is, en mits de persoon of personen instemt of instemmen met de openbaarmaking van zijn of hun identiteit aan die Staat die partij is, brengt het Comité iedere kennisgeving die haar wordt gedaan uit hoofde van dit Protocol vertrouwelijk onder de aandacht van de betrokken Staat die partij is.
2. Binnen zes maanden dient de ontvangende Staat die partij is bij het Comité schriftelijke toelichtingen of verklaringen in ter verduidelijking van de aangelegenheid, onder vermelding van de door die Staat die partij is eventueel genomen corrigerende maatregelen.

Artikel 7

1. Het Comité bestudeert kennisgevingen die zijn ontvangen uit hoofde van dit Protocol in het licht van alle inlichtingen die haar ter beschikking zijn gesteld door of in naam van de personen of groepen van personen en door de betrokken Staat die partij is, mits deze inlichtingen worden toegezonden aan de betrokken partijen.
2. Het Comité vergadert achter gesloten deuren wanneer het kennisgevingen uit hoofde van dit Protocol onderzoekt.
3. Na onderzoek van een kennisgeving zendt het Comité haar zienswijze inzake de kennisgeving, vergezeld van haar eventuele aanbevelingen, toe aan de betrokken partijen.
4. De Staat die partij is, neemt de zienswijze van het Comité, tezamen met haar eventuele aanbevelingen, grondig in overweging, en dient bij het Comité, binnen zes maanden, een schriftelijke reactie in met inbegrip van inlichtingen inzake maatregelen die zijn genomen in het licht

van de zienswijze en aanbevelingen van het Comité.

5. Het Comité kan de Staat die partij is uitnodigen verdere inlichtingen te verstrekken inzake eventuele maatregelen die de Staat die partij is heeft genomen naar aanleiding van haar zienswijze of eventuele aanbevelingen, zulks tevens, indien het Comité dit gepast acht, in de volgende verslagen van de Staat die partij is uit hoofde van artikel 18 van het Verdrag.

Artikel 8

1. Indien het Comité betrouwbare inlichtingen ontvangt die wijzen op ernstige of systematische schendingen door een Staat die partij is van rechten omschreven in het Verdrag, nodigt het Comité die Staat die partij is uit mee te werken aan het onderzoek van de inlichtingen en daartoe opmerkingen in te dienen met betrekking tot de betrokken inlichtingen.
2. Rekening houdend met eventuele opmerkingen die kunnen zijn ingediend door de Staat die partij is, alsmede met andere betrouwbare informatie waarover zij beschikt, kan het Comité een of meer van haar leden aanwijzen om een onderzoek uit te voeren en spoedig verslag uit te brengen aan het Comité. Indien gerechtvaardigd en met de instemming van de Staat die partij is, kan het onderzoek een bezoek aan zijn grondgebied omvatten.
3. Na onderzoek van de uitkomsten van een dergelijk onderzoek, zendt het Comité deze uitkomsten toe aan de betrokken Staat die partij is, vergezeld van eventueel commentaren en aanbevelingen.
4. De betrokken Staat die partij is dient binnen zes maanden na ontvangst van de door het Comité toegezonden uitkomsten, commentaren en aanbevelingen, zijn opmerkingen in bij het Comité.
5. Een dergelijk onderzoek draagt een vertrouwelijk karakter en er wordt gestreefd naar de medewerking van de Staat die partij is in alle stadia van de procedure.

Artikel 9

1. Het Comité kan de Staat die partij is uitnodigen in zijn verslag uit hoofde van artikel 18 van het Verdrag nadere gegevens op te nemen omtrent eventueel genomen maatregelen naar aanleiding van een onderzoek uitgevoerd uit hoofde van artikel 8 van dit Protocol.
2. Het Comité kan, indien nodig, na afloop van het tijdvak van zes maanden zoals bedoeld in artikel 8, vierde lid, de betrokken Staat die partij is uitnodigen haar in kennis te stellen van de maatregelen genomen naar aanleiding van een dergelijk onderzoek.

Artikel 10

1. Elke Staat die partij is, kan op het tijdstip van ondertekening of bekrachtiging van dit Protocol, dan wel van toetreding daartoe, verklaren dat hij de bevoegdheid van het Comité bedoeld in de artikelen 8 en 9 niet erkent.
2. Een Staat die partij is en die een verklaring heeft afgelegd in overeenstemming met het eerste lid van dit artikel, kan dit voorbehoud te allen tijde intrekken door de Secretaris-Generaal hiervan in kennis te stellen.

Artikel 11

Een Staat die partij is onderneemt alle benodigde stappen om te verzekeren dat personen die onder zijn rechtsmacht vallen niet worden blootgesteld aan slechte behandeling of intimidatie als gevolg van het doen van kennisgevingen aan het Comité ingevolge dit Protocol.

Artikel 12

Het Comité neemt in zijn jaarlijks verslag uit hoofde van artikel 21 van het Verdrag een overzicht op van de werkzaamheden uit hoofde van dit Protocol.

Artikel 13

Elke Staat die partij is, verbindt zich ertoe op ruime schaal bekendheid en publiciteit te geven aan het Verdrag en dit Protocol en de toegang tot inlichtingen inzake de standpunten en aanbevelingen van het Comité te vergemakkelijken, in het bijzonder over aangelegenheden betreffende de Staat die partij is.

Artikel 14

Het Comité stelt haar eigen huishoudelijk reglement vast dat dient te worden nageleefd bij de uitoefening van de haar door dit Protocol opgelegde taken.

Artikel 15

1. Dit Protocol staat open voor ondertekening voor iedere Staat die het Verdrag heeft ondertekend, bekrachtigd of ertoe is toegetreden.
2. Dit Protocol dient te worden bekrachtigd; alleen een Staat die het Verdrag heeft bekrachtigd of ertoe is toegetreden, kan bekrachtigen. De akten van bekrachtiging worden nedergelegd bij de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties.
3. Dit Protocol staat open voor toetreding door iedere Staat die het Verdrag heeft bekrachtigd of ertoe is toegetreden.
4. Toetreding geschiedt door nederlegging van een akte van toetreding bij de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties.

Artikel 16

1. Dit Protocol treedt in werking drie maanden na de datum van nederlegging van de tiende akte van bekrachtiging of toetreding bij de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties.
2. Voor elke Staat die dit Protocol bekrachtigt of ertoe toetreedt nadat het in werking is getreden, treedt dit Protocol in werking drie maanden na de datum van nederlegging van zijn akte van bekrachtiging of toetreding.

Artikel 17

Ten aanzien van dit Protocol kunnen geen voorbehouden worden gemaakt.

Artikel 18

1. Iedere Staat die partij is kan een wijziging op dit Protocol voorstellen en indienen bij de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties. De Secretaris-Generaal doet de Staten die partij zijn kennisgeving van voorgestelde wijzigingen met het verzoek hem of haar ervan in kennis te stellen of zij voorstander zijn van een conferentie van de Staten die partij zijn teneinde het voorstel te bestuderen en erover te stemmen. In het geval dat ten minste een derde van de Staten die partij zijn voorstander is van een dergelijke conferentie, roept de Secretaris-Generaal de conferentie bijeen onder auspiciën van de Verenigde Naties. Wijzigingen die worden aangenomen door de meerderheid van de aanwezige Staten die partij zijn en stemmen tijdens de conferentie worden ter goedkeuring voorgelegd aan de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties.

2. Wijzigingen worden van kracht nadat zij zijn goedgekeurd door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties en zijn aanvaard door een meerderheid van twee derde van de Staten die partij zijn bij dit Protocol in overeenstemming met hun onderscheiden constitutionele procedures.

3. Indien wijzigingen van kracht worden, zijn zij bindend voor de Staten die partij zijn die de wijzigingen hebben aanvaard; andere Staten die partij zijn blijven gebonden door de bepalingen van dit Protocol en eventuele eerdere wijzigingen die zij hebben aanvaard.

Artikel 19

1. Iedere Staat die partij is kan dit Protocol te allen tijde opzeggen door de Secretaris-Generaal hiervan schriftelijk in kennis te stellen. De opzegging wordt van kracht zes maanden na de datum van ontvangst van de kennisgeving door de Secretaris-Generaal.

2. De bepalingen van dit Protocol blijven van toepassing op kennisgevingen gedaan uit hoofde van artikel 2 of een onderzoek aangevangen uit hoofde van artikel 8 voorafgaand aan de datum waarop de opzegging van kracht wordt.

Artikel 20

De Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties stelt alle Staten in kennis van:

- a) Ondertekeningen, bekrachtigingen en toetredingen uit hoofde van dit Protocol;
- b) De datum van inwerkingtreding van dit Protocol en van wijzigingen uit hoofde van artikel 18;
- c) Opzeggingen uit hoofde van artikel 19.

Artikel 21

1. Dit Protocol, waarvan de Arabische, de Chinese, de Engelse, de Franse, de Russische en de Spaanse tekst gelijkelijk authentiek zijn, wordt nedergelegd in het archief van de Verenigde Naties.

2. De Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties doet voor eensluidend gewaarmerkte afschriften van dit Protocol toekomen aan alle Staten bedoeld in artikel 25 van het Verdrag.

BIJLAGE II: HUISHOUELIJK REGLEMENT CEDAW-COMITE

Rules of procedure for the Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, rule 56-94.⁶⁶

XVI. Procedures for the consideration of communications received under the Optional Protocol

Rule 56

Transmission of communications to the Committee

1. The Secretary-General shall bring to the attention of the Committee, in accordance with the present rules, communications that are, or appear to be, submitted for consideration by the Committee under article 2 of the Optional Protocol.
2. The Secretary-General may request clarification from the author or authors of a communication as to whether they wish to have the communication submitted to the Committee for consideration under the Optional Protocol. Where there is doubt as to the wish of the author or authors, the Secretary-General will bring the communication to the attention of the Committee.
3. No communication shall be received by the Committee if it:
  - (a) Concerns a State that is not a party to the Protocol;
  - (b) Is not in writing; or
  - (c) Is anonymous.

Rule 57

List and register of communications

1. The Secretary-General shall maintain a permanent register of all communications submitted for consideration by the Committee under article 2 of the Optional Protocol.
2. The Secretary-General shall prepare lists of the communications submitted to the Committee, together with a brief summary of their contents.

Rule 58

Request for clarification or additional information

1. The Secretary-General may request clarification from the author of a communication, including:
  - (a) The name, address, date of birth and occupation of the victim and verification of the victim's identity;
  - (b) The name of the State party against which the communication is directed;
  - (c) The objective of the communication;
  - (d) The facts of the claim;
  - (e) Steps taken by the author and/or victim to exhaust domestic remedies;
  - (f) The extent to which the same matter is being or has been examined under another procedure of international investigation or settlement;
  - (g) The provision or provisions of the Convention alleged to have been violated.

---

⁶⁶ Rules of procedure of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, part three.

2. When requesting clarification or information, the Secretary-General shall indicate to the author or authors of the communication a time limit within which such information is to be submitted.
3. The Committee may approve a questionnaire to facilitate requests for clarification or information from the victim and/or author of a communication.
4. A request for clarification or information shall not preclude the inclusion of the communication in the list provided for in rule 59 below.
5. The Secretary-General shall inform the author of a communication of the procedure that will be followed and in particular that, provided that the individual or individuals consent to the disclosure of her identity to the State party concerned, the communication will be brought confidentially to the attention of that State party.

Rule 59

Summary of the information

1. A summary of the relevant information obtained with respect to each registered communication shall be prepared and circulated to the members of the Committee by the Secretary-General at the next regular session of the Committee.
2. The full text of any communication brought to the attention of the Committee shall be made available to any member of the Committee upon that member's request.

Rule 60

Inability of a member to take part in the examination of a communication

1. A member of the Committee may not take part in the examination of a communication if:
  - (a) The member has any personal interest in the case;
  - (b) The member has participated in the making of any decision on the case covered by the communication in any capacity other than under the procedures applicable to this Optional Protocol; or
  - (c) The member is a national of the State party concerned.
2. Any question that may arise under paragraph 1 above shall be decided by the Committee without the participation of the member concerned.

Rule 61

Withdrawal of a member

If, for any reason, a member considers that she or he should not take part or continue to take part in the examination of a communication, the member shall inform the Chairperson of her or his withdrawal.

Rule 62

Establishment of working groups and designation of rapporteurs

1. The Committee may establish one or more working groups, each comprising no more than five of its members, and may designate one or more rapporteurs to make recommendations to the Committee and to assist it in any manner in which the Committee may decide.
2. In the present part of the rules, reference to a working group or rapporteur is a reference to a working group or rapporteur established under these rules.
3. The rules of procedure of the Committee shall apply as far as possible to the meetings of its working groups.

Rule 63

Interim measures

1. At any time after the receipt of a communication and before a determination on the merits has been reached, the Committee may transmit to the State party concerned, for its urgent consideration, a request that it take such interim measures as the Committee considers necessary to avoid irreparable damage to the victim or victims of the alleged violation.
2. A working group or rapporteur may also request that the State party concerned take such interim measures as the working group or rapporteur considers necessary to avoid irreparable damage to the victim or victims of the alleged violation.
3. Where a request for interim measures is made by a working group or rapporteur under the present rule, the working group or rapporteur shall forthwith thereafter inform the Committee members of the nature of the request and the communication to which the request relates.
4. Where the Committee, a working group or a rapporteur requests interim measures under this rule, the request shall state that it does not imply a determination of the merits of the communication.

Rule 64

Method of dealing with communications

1. The Committee shall, by simple majority and in accordance with the following rules, decide whether the communication is admissible or inadmissible under the Optional Protocol.
2. A working group may also declare that a communication is admissible under the Optional Protocol, provided that it is composed of five members and all the members so decide.

Rule 65

Order of communications

1. Communications shall be dealt with in the order in which they are received by the Secretariat, unless the Committee or a working group decides otherwise.
2. The Committee may decide to consider two or more communications jointly.

Rule 66

Separate consideration of admissibility and merits

The Committee may decide to consider the question of admissibility of a communication and the merits of a communication separately.

Rule 67

Conditions of admissibility of communications

With a view to reaching a decision on the admissibility of a communication, the Committee, or a working group, shall apply the criteria in articles 2, 3 and 4 of the Optional Protocol.

Rule 68

Authors of communications

1. Communications may be submitted by individuals or groups of individuals who claim to be victims of violations of the rights set forth in the Convention, or by their designated representatives, or by others on behalf of an alleged victim where the alleged victim consents.
2. In cases where the author can justify such action, communications may be submitted on behalf of an alleged victim without her consent.

3. Where an author seeks to submit a communication within paragraph 2 of the present rule, she or he shall provide written reasons justifying such action.

Rule 69

Procedures with regard to communications received

1. As soon as possible after the communication has been received, and provided that the individual or group of individuals consent to the disclosure of their identity to the State party concerned, the Committee, working group or rapporteur shall bring the communication confidentially to the attention of the State party and shall request that State party to submit a written reply to the communication.
2. Any request within paragraph 1 above shall include a statement indicating that such a request does not imply that any decision has been reached on the question of admissibility of the communication.
3. Within six months after receipt of the Committee's request under the present rule, the State party shall submit to the Committee a written explanation or statement that relates to the admissibility of the communication and its merits, as well as to any remedy that may have been provided in the matter.
4. The Committee, working group or rapporteur may request a written explanation or statement that relates only to the admissibility of a communication, but in such cases, the State party may nonetheless submit a written explanation or statement that relates to both the admissibility and the merits of a communication, provided that such written explanation or statement is submitted within six months of the Committee's request.
5. A State party that has received a request for a written reply in accordance with paragraph 1 may submit a request in writing that the communication be rejected as inadmissible, setting out the grounds for such inadmissibility, provided that such a request is submitted to the Committee within two months of the request made under paragraph 1.
6. If the State party concerned disputes the contention of the author or authors in accordance with article 4.1 of the Optional Protocol that all available domestic remedies have been exhausted, the State party shall give details of the remedies available to the alleged victim or victims in the particular circumstances of the case.
7. Submission by the State party of a request in accordance with paragraph 5 above shall not affect the period of six months given to the State party to submit its written explanation or statement unless the Committee, working group or rapporteur decides to extend the time for submission for such a period as the Committee considers appropriate.
8. The Committee, working group or rapporteur may request the State party or the author of the communication to submit, within fixed time limits, additional written explanations or statements relevant to the issues of the admissibility or merits of a communication.
9. The Committee, working group or rapporteur shall transmit to each party the submissions made by the other party pursuant to this rule and shall afford each party an opportunity to comment on those submissions within fixed time limits.

Rule 70

Inadmissible communications

1. Where the Committee decides that a communication is inadmissible, it shall, as soon as possible, communicate its decision and the reasons for that decision through the Secretary-General to the author of the communication and to the State party concerned.

2. A decision of the Committee declaring a communication inadmissible may be reviewed by the Committee upon receipt of a written request submitted by or on behalf of the author or authors of the communication containing information indicating that the reasons for inadmissibility no longer apply.
3. Any member of the Committee who has participated in the decision regarding admissibility may request that a summary of her or his individual opinion be appended to the Committee's decision declaring a communication inadmissible.

Rule 71

Additional procedures whereby admissibility may be considered separately from the merits

1. Where the issue of admissibility is decided by the Committee or a working group before the State party's written explanations or statements on the merits of the communication are received, that decision and all other relevant information shall be submitted through the Secretary-General to the State party concerned. The author of the communication shall, through the Secretary-General, be informed of the decision.
2. The Committee may revoke its decision that a communication is admissible in the light of any explanation or statements submitted by the State party.

Rule 72

Views of the Committee on admissible communications

1. Where the parties have submitted information relating both to the admissibility and to the merits of a communication, or where a decision on admissibility has already been taken and the parties have submitted information on the merits of that communication, the Committee shall consider and shall formulate its views on the communication in the light of all written information made available to it by the author or authors of the communication and the State party concerned, provided that this information has been transmitted to the other party concerned.
2. The Committee or the working group set up by it to consider a communication may, at any time in the course of the examination, obtain through the Secretary-General any documentation from organizations in the United Nations system or other bodies that may assist in the disposal of the communication, provided that the Committee shall afford each party an opportunity to comment on such documentation or information within fixed time limits.
3. The Committee may refer any communication to a working group to make recommendations to the Committee on the merits of the communication.
4. The Committee shall not decide on the merits of the communication without having considered the applicability of all the admissibility grounds referred to in articles 2, 3 and 4 of the Optional Protocol.
5. The Secretary-General shall transmit the views of the Committee, determined by simple majority, together with any recommendations, to the author or authors of the communication and to the State party concerned.
6. Any member of the Committee who has participated in the decision may request that a summary of her or his individual opinion be appended to the Committee's views.

Rule 73

Follow-up to the Committee's views

1. Within six months of the Committee's issuing its views on a communication, the State party concerned shall submit to the Committee a written response, including any information on any

action taken in the light of the views and recommendations of the Committee.

2. Following the six-month period referred to in paragraph 1 above, the Committee may invite the State party concerned to submit further information about any measures the State party has taken in response to its views or recommendations.

3. The Committee may request the State party to include information on any action taken in response to its views or recommendations in its subsequent reports under article 18 of the Convention.

4. The Committee shall designate for follow-up on views adopted under article 7 of the Optional Protocol a rapporteur or working group which shall ascertain the measures taken by States parties to give effect to the Committee's views and recommendations.

5. The rapporteur or working group may make such contacts and take such action as may be appropriate for the due performance of her, his or its functions and shall make such recommendations for further action by the Committee as may be necessary.

6. The rapporteur or working group shall report to the Committee on follow-up activities on a regular basis.

7. The Committee shall include information on any follow-up activities in its annual report under article 21 of the Convention.

Rule 74

Confidentiality of communications

1. Communications submitted under the Optional Protocol shall be examined by the Committee, working group or rapporteur in closed meetings.

2. All working documents prepared by the Secretariat for the Committee, working group or rapporteur, including summaries of communications prepared prior to registration and the list of summaries of communications, shall be confidential unless the Committee decides otherwise.

3. The Committee, working group or rapporteur shall not make public any communication, submissions or information relating to a communication prior to the date on which its views are issued.

4. The author or authors of a communication or the individuals who are alleged to be the victim or victims of a violation of the rights set forth in the Convention may request that the names and identifying details of the alleged victim or victims (or any of them) not be published.

5. If the Committee, working group or rapporteur so decides, the name or names and identifying details of the author or authors of a communication or the individuals who are alleged to be the victim or victims of a violation of rights set forth in the Convention shall not be made public by the Committee, the author or the State party concerned.

6. The Committee, working group or rapporteur may request the author of a communication or the State party concerned to keep confidential the whole or part of any submissions or information relating to the proceedings.

7. Subject to paragraphs 5 and 6 of the present rule, nothing in this rule shall affect the right of the author or authors or the State party concerned to make public any submissions or information bearing on the proceedings.

8. Subject to paragraphs 5 and 6 above, the Committee's decisions on admissibility, merits and discontinuance shall be made public.

9. The Secretariat shall be responsible for the distribution of the Committee's final decisions to

the author or authors and the State party concerned.

10. The Committee shall include in its annual report under article 21 of the Convention a summary of the communications examined and, where appropriate, a summary of the explanations and statements of the States parties concerned, and of its own suggestions and recommendations.

11. Unless the Committee decides otherwise, information furnished by the parties in follow-up to the Committee's views and recommendations within article 7.4 and 7.5 of the Optional Protocol shall not be confidential. Unless the Committee decides otherwise, decisions of the Committee with regard to follow-up activities shall not be confidential.

Rule 75

Communiqués

The Committee may issue communiqués regarding its activities under articles 1 to 7 of the Optional Protocol, through the Secretary-General, for the use of the information media and the general public.

XVII. Proceedings under the inquiry procedure of the Optional Protocol

Rule 76

Applicability

Rules 77 to 90 shall not be applied to a State party that, in accordance with article 10, paragraph 1, of the Optional Protocol, declared at the time of ratification or accession to the Optional Protocol that it does not recognize the competence of the Committee provided for in article 8, unless that State party has subsequently withdrawn its declaration in accordance with article 10, paragraph 2, of the Optional Protocol.

Rule 77

Transmission of information to the Committee

In accordance with the present rules, the Secretary-General shall bring to the attention of the Committee information that is or appears to be submitted for the Committee's consideration under article 8, paragraph 1, of the Optional Protocol.

Rule 78

Register of information

The Secretary-General shall maintain a permanent register of information brought to the attention of the Committee in accordance with rule 77 and shall make the information available to any member of the Committee upon request.

Rule 79

Summary of the information

The Secretary-General, when necessary, shall prepare and circulate to members of the Committee a brief summary of the information submitted in accordance with rule 77.

Rule 80

Confidentiality

1. Except in compliance with the obligations of the Committee under article 12 of the Optional

Protocol, all documents and proceedings of the Committee relating to the conduct of the inquiry under article 8 of the Optional Protocol shall be confidential.

2. Before including a summary of the activities taken under articles 8 or 9 of the Optional Protocol in the annual report made in accordance with article 21 of the Convention and article 12 of the Optional Protocol, the Committee may consult with the State party concerned with respect to the summary.

Rule 81

Meetings relating to proceedings under article 8

Meetings of the Committee during which inquiries under article 8 of the Optional Protocol are considered shall be closed.

Rule 82

Preliminary consideration of information by the Committee

1. The Committee may, through the Secretary-General, ascertain the reliability of the information and/or the sources of the information brought to its attention under article 8 of the Optional Protocol and may obtain additional relevant information substantiating the facts of the situation.

2. The Committee shall determine whether it appears to it that the information received contains reliable information indicating grave or systematic violations of rights set forth in the Convention by the State party concerned.

3. The Committee may request a working group to assist it in its duties under this rule.

Rule 83

Examination of the information

1. If the Committee is satisfied that the information received is reliable and indicates grave or systematic violations of rights set forth in the Convention by the State party concerned, the Committee shall invite the State party, through the Secretary-General, to submit observations with regard to that information within fixed time limits.

2. The Committee shall take into account any observations that may have been submitted by the State party concerned, as well as any other relevant information.

3. The Committee may decide to obtain additional information from the following:

- (a) Representatives of the State party concerned;
- (b) Governmental organizations;
- (c) Non-governmental organizations;
- (d) Individuals.

4. The Committee shall decide the form and manner in which such additional information will be obtained.

5. The Committee may, through the Secretary-General, request any relevant documentation from the United Nations system.

Rule 84

Establishment of an inquiry

1. Taking into account any observations that may have been submitted by the State party concerned, as well as other reliable information, the Committee may designate one or more of its members to conduct an inquiry and to make a report within a fixed time limit.

2. An inquiry shall be conducted confidentially and in accordance with any modalities determined by the Committee.
3. Taking into account the Convention, the Optional Protocol and the Committee's rules of procedure, the members designated by the Committee to conduct the inquiry shall determine their own methods of work.
4. During the period of the inquiry, the Committee may defer the consideration of any report that the State party concerned may have submitted pursuant to article 18 of the Convention.

Rule 85

Cooperation of the State party concerned

1. The Committee shall seek the cooperation of the State party concerned at all stages of an inquiry.
2. The Committee may request the State party concerned to nominate a representative to meet with the member or members designated by the Committee.
3. The Committee may request the State party concerned to provide the member or members designated by the Committee with any information that they or the State party may consider relates to the inquiry.

Rule 86

Visits

1. Where the Committee deems it warranted, the inquiry may include a visit to the territory of the State party concerned.
2. Where the Committee decides, as a part of its inquiry, that there should be a visit to the State party concerned, it shall, through the Secretary-General, request the consent of the State party to such a visit.
3. The Committee shall inform the State party concerned of its wishes regarding the timing of the visit and the facilities required to allow those members designated by the Committee to conduct the inquiry to carry out their task.

Rule 87

Hearings

1. With the consent of the State party concerned, visits may include hearings to enable the designated members of the Committee to determine facts or issues relevant to the inquiry.
2. The conditions and guarantees concerning any hearings within paragraph 1 above shall be established by the designated members of the Committee visiting the State party in connection with an inquiry, and the State party concerned.
3. Any person appearing before the designated members of the Committee for the purpose of giving testimony shall make a solemn declaration as to the veracity of her or his testimony and the confidentiality of the procedure.
4. The Committee shall inform the State party that it shall take all appropriate steps to ensure that individuals under its jurisdiction are not subjected to ill-treatment or intimidation as a consequence of participating in any hearings in connection with an inquiry or meeting with the designated members of the Committee conducting the inquiry.

Rule 88

Assistance during an inquiry

1. In addition to the staff and facilities that shall be provided by the Secretary-General in connection with an inquiry, including during a visit to the State party concerned, the designated members of the Committee may, through the Secretary-General, invite interpreters and/or such persons with special competence in the fields covered by the Convention as are deemed necessary by the Committee to provide assistance at all stages of the inquiry.
2. Where such interpreters or other persons of special competence are not bound by the oath of allegiance to the United Nations, they shall be required to declare solemnly that they will perform their duties honestly, faithfully and impartially, and that they will respect the confidentiality of the proceedings.

Rule 89

Transmission of findings, comments or suggestions

1. After examining the findings of the designated members submitted in accordance within rule 84 of the present rules, the Committee shall transmit these findings, through the Secretary-General, to the State party concerned, together with any comments and recommendations.
2. The State party concerned shall submit its observations on these findings, comments and recommendations to the Committee through the Secretary-General within six months of their receipt.

Rule 90

Follow-up action by the State party

1. The Committee may, through the Secretary-General, invite a State party that has been the subject of an inquiry to include details of any measures taken in response to the Committee's findings, comments and recommendations in its report under article 18 of the Convention.
2. The Committee may, after the end of the period of six months referred to in rule 89.2 above, invite the State party concerned, through the Secretary-General, to inform it of any measures taken in response to an inquiry.

Rule 91

Obligations under article 11 of the Optional Protocol

1. The Committee shall bring to the attention of the States parties concerned their obligation under article 11 of the Optional Protocol to take appropriate steps to ensure that individuals under their jurisdiction are not subjected to ill-treatment or intimidation as a consequence of communicating with the Committee under the Optional Protocol.
2. Where the Committee receives reliable information that a State party has breached its obligations under article 11, it may invite the State party concerned to submit written explanations or statements clarifying the matter and any action it is taking to ensure that its obligations under article 11 are fulfilled.

Part four
Interpretative rules

XVIII. Interpretation and amendments

Rule 92

Headings

For the purpose of the interpretation of these rules, the headings, which were inserted for reference purposes only, shall be disregarded.

Rule 93

Amendments

These rules may be amended by a decision of the Committee taken by a two-thirds majority of the members present and voting, and at least twenty-four (24) hours after the proposal for the amendment has been circulated, provided the amendment is not inconsistent with the provisions of the Convention.

Rule 94

Suspension

Any of these rules may be suspended by a decision of the Committee taken by a two-thirds majority of the members present and voting, provided such suspension is not inconsistent with the provisions of the Convention and is restricted to the circumstances of the particular situation requiring the suspension.

BIJLAGE III: RICHTLIJNEN 1CEDAW-COMITÉ

Guidelines for submission

The following questionnaire provides a guideline for those who wish to submit a communication for consideration by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women under the Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. Please provide as much information as available in response to the items listed below.

Send your communication to:

Committee on the Elimination of Discrimination against Women
c/o Division for the Advancement of Women, Department of Economic and Social Affairs
United Nations Secretariat
2 United Nations Plaza
DC-2/12th Floor
New York, NY 10017
United States of America
Fax: 1-212-963-3463

1. Information concerning the author(s) of the communication

- Family name
- First name
- Date and place of birth
- Nationality/citizenship
- Passport/identity card number (if available)
- Sex
- Marital status/children
- Profession
- Ethnic background, religious affiliation, social group (if relevant)
- Present address
- Mailing address for confidential correspondence (if other than present address)
- Fax/telephone/e-mail
- Indicate whether you are submitting the communication as:
  - Alleged victim(s). If there is a group of individuals alleged to be victims, provide basic information about each individual.
  - On behalf of the alleged victim(s). Provide evidence showing the consent of the victim(s), or reasons that justify submitting the communication without such consent.

2. Information concerning the alleged victim(s) (if other than the author)

- Family name
- First name
- Date and place of birth
- Nationality/citizenship
- Passport/identity card number (if available)
- Sex
- Marital status/children
- Profession
- Ethnic background, religious affiliation, social group (if relevant)
- Present address
- Mailing address for confidential correspondence (if other than present address)
- Fax/telephone/e-mail

3. Information on the State party concerned

- Name of the State party (country)

4. Nature of the alleged violation(s)

Provide detailed information to substantiate your claim, including:

- Description of alleged violation(s) and alleged perpetrator(s)
- Date(s)
- Place(s)
- Provisions of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women that were allegedly violated.

If the communication refers to more than one provision, describe each issue separately.

5. Steps taken to exhaust domestic remedies

Describe the action taken to exhaust domestic remedies; for example, attempts to obtain legal, administrative, legislative, policy or programme remedies, including:

- Type(s) of remedy sought
- Date(s)
- Place(s)
- Who initiated the action
- Which authority or body was addressed
- Name of court hearing the case (if any)
- If domestic remedies have not been exhausted, explain why.

Please note: Enclose copies of all relevant documentation.

6. Other international procedures

Has the same matter already been examined or is it being examined under another procedure of international investigation or settlement? If yes, explain:

- Type of procedure(s)
- Date(s)
- Place(s)
- Results (if any)

Please note: Enclose copies of all relevant documentation.

7. Date and signature

Date/place: _____

Signature of author(s) and/or victim(s):
_____

8. List of documents attached (do *not* send originals, only copies)

BIJLAGE IV: LITERATUUR

Amnesty International, *The Optional Protocol to the Women's Convention: enabling women to claim their rights at the international level*, London: Amnesty International 1997

T. Barkhuysen, M.L. van Emmerik en E.R. Rieter, *Procederen over mensenrechten – onder het EVRM, het IVBPR en andere VN-verdragen*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2002

Mireille Bijnsdorp, *The strength of the Optional Protocol to the UN Women's Convention*, In: Netherlands Quarterly of Human Rights, vol. 18, 2000, nr. 3, p. 329-355

Margreet de Boer, *VN-Vrouwenverdrag – een praktische gids voor belangenorganisaties*, Amsterdam: Clara Wichmann Instituut 2003

Ineke Boerefijn, *Issues arising under the Optional Protocol to the Women's Convention*, Utrecht: Netherlands Institute of Human Rights 2003 (niet voor publicatie)

Ineke Boerefijn, *Versterking van het Vrouwenverdrag: De nieuwe toezichtsprocedures*, In: HOM nieuwsbrief, vol. 19, 2000, nr. 2, p. 7-8

Ineke Boerefijn, Cees Flinterman, *Het facultatief protocol bij het VN-Vrouwenverdrag: Aanhangige zaken*, In: Nemesis, vol. 13, 1997, nr. 4, p. 146-152

Ineke Boerefijn, Rolanda Oostland, *Facultatief Protocol bij het Vrouwenverdrag*, In: NJCM-Bulletin, vol. 25, 2000, nr. 6, p. 1063-1073

Andrew Byrnes, Jane Connors, *Enforcing the Human Rights of Women: A Complaints Procedure for the Women's Convention*, In: Brooklyn Journal of International Law, vol. 21, 1996, nr. 3, p. 679-797

Winde Evenhuis, Esther van Eijk, *Met recht een vrouw – Het VN-Vrouwenverdrag toegelicht*, Utrecht: Humanistisch Overleg Mensenrechten 2001

Cees Flinterman, *Draft Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*, In: Netherlands Quarterly of Human Rights, vol. 13, 1995, nr. 1, p. 85-93

Cees Flinterman, Rolanda Oostland, *De rechtstreekse en horizontale werking van het VN-Vrouwenverdrag*, In: Nederlands Juristenblad, vol. 78, 2003, nr. 42, p. 2197-2200

Marijke Kruizinga, *VN-Vrouwenverdrag – een geannoteerde bibliografie*, Amsterdam: Clara Wichmann Instituut 2002

Marianne H. Marchand, *Emancipatie op een zijspoor? Tweede nationale rapportage inzake de implementatie van het VN-Vrouwenverdrag*, Amsterdam: Belle van Zuylen Instituut, Uni-

versiteit van Amsterdam 2003

Rolanda Oostland, *Klagen over schending van vrouwenrechten*, In: Nieuwsbrief Asiel- en Vluchtelingenrecht, vol. 19, 2003, nr. 3, p. 164-175

Anna Sporrer, *Das Fakultativprotokoll zur UN-Konvention zur Beseitigung jeder Form von Diskriminierung der Frau (CEDAW) und seine praktische Bedeutung für Österreich*, In: Streit, vol. 1, 2003, nr. 1, p. 3-9

United Nations, *The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women: handbook for parliamentarians*, Geneva: United Nations 2003

United Nations, *The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women: the Optional Protocol: text and materials*, New York: United Nations, Department of Social and Economic Affairs, Division for the Advancement of Women 2000

Lucy Willems, *Brochure VN-Vrouwenverdrag*, Amsterdam: Clara Wichmann Instituut 1996

Het Clara Wichmann Instituut

Het Clara Wichmann Instituut (CLWI) is het landelijk expertisecentrum voor vrouw en recht. Doelstelling is de verbetering van de rechtspositie van vrouwen via het recht, de rechtspraak, de wetgeving en de wetstoepassing. Speerpunten zijn onder meer gelijke behandeling, personen- en familierecht, geweld tegen vrouwen en vreemdelingen- en vluchtelingenrecht. Het instituut is opgericht in 1987 en draagt de naam van een bekende juriste en activiste die in het begin van de twintigste eeuw tal van (wetenschappelijke) artikelen schreef en actief was in de vrouwen- en vredesbeweging: Clara Wichmann.

Het instituut levert een actieve bijdrage aan de rechtsontwikkeling, onder meer door het schrijven van commentaren bij wetsvoorstellen. Via onderzoek dat door het instituut wordt uitgezet of geïnitieerd en door het ontsluiten van jurisprudentie, maakt het CLWI zichtbaar hoe wetgeving in de praktijk voor vrouwen uitwerkt. In het uitgebreide CLWI-netwerk wordt kennis en informatie uitgewisseld tussen beleidsmakers, wetenschappers en praktijkjuristen. Op basis van de inzichten die op deze wijze worden verkregen, informeert het CLWI politici, beleidsmakers en rechtshulpverleners over noodzakelijk geachte aanpassingen van beleid, wetgeving en rechtspraak. De databank op de website van het Clara Wichmann Instituut maakt de jurisprudentie en literatuur op het terrein van vrouw en recht die het instituut voor zijn werkzaamheden verzamelt, voor iedereen toegankelijk.

Aan het Clara Wichmann Instituut is voorts verbonden het Proefprocessenfonds Clara Wichmann. Dit fonds stelt geld beschikbaar voor het voeren van rechtszaken die de maatschappelijke en juridische positie van vrouwen kunnen verbeteren.

Wegens de beëindiging van de jaarlijkse subsidie van het Ministerie van Justitie zal het Clara Wichmann Instituut in de loop van 2004 zijn deuren sluiten. Gestreefd wordt naar voortzetting van een deel van de activiteiten in een vereniging vrouw en recht en binnen het proefprocessenfonds.

Clara Wichmann Instituut
Postbus 93639
1094 PW Amsterdam
T: 020 668 4069
F: 020 668 4371
I: www.clara-wichmann.nl
E: info@clara-wichmann.nl